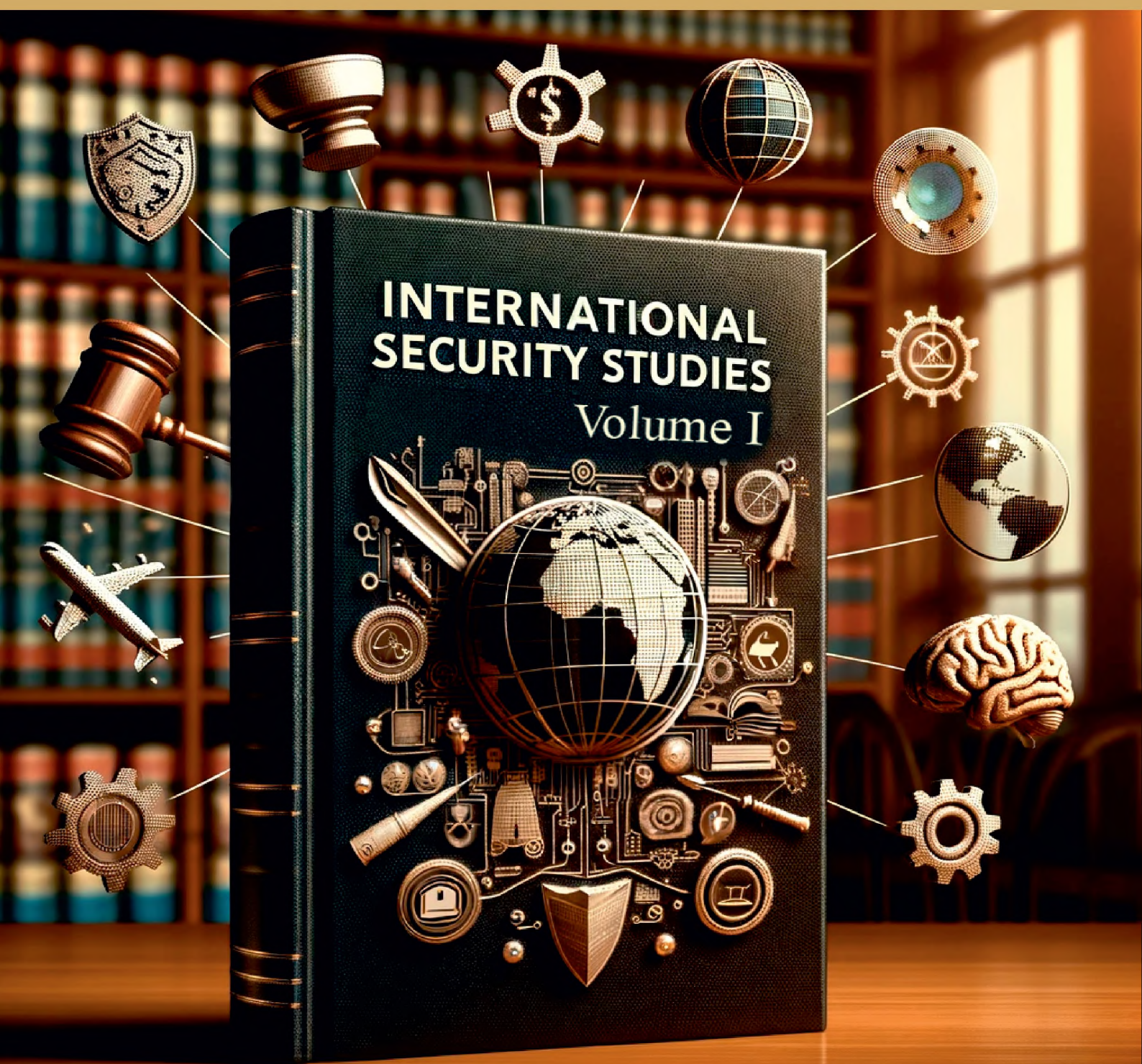

INTERNATIONAL SECURITY STUDIOS: MANAGERIAL, TECHNICAL, LEGAL, ENVIRONMENTAL, INFORMATIVE AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

Norwegian University of Life Sciences

**INTERNATIONAL SECURITY STUDIOS:
managerial, technical, legal, environmental, informative
and psychological aspects**

*international
collective
monograph*

Volume I

Oslo, Kingdom of Norway – 2024

UDC 327(100)-049.5

I 61

DOI 10.5281/zenodo.10828981

Recommended for publication by the academic council of NMBU (protocol №. 12 dated 11. 03.2024)

Editorial committee:

Elin Kubberod, Professor, Prorektor for utdanning NMBU (Oslo, Kingdom of Norway);

Olha Balynska, Doctor of Law, Professor, Vice-rector of Lviv State University of Internal Affairs (Lviv, Ukraine);

Maksym Korniienko, Doctor of Law, Professor, Vice-rector of Odessa State University of Internal Affairs (Odessa, Ukraine).

Oleg Batiuk, Doctor of Law, Associate Professor, Chairman of the Board of the NGO "IESF" (Kyiv, Ukraine);

Reviewers:

Andrea Carugati, Professor, School of Economics and Business Sciences NMBU (Oslo, Kingdom of Norway);

Serhii Bielai, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the State Security Department National Academy of the National Guard of Ukraine (Kharkiv, Ukraine);

Valeriy Kolesnyk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor National Academy of Security Service of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

M 58 International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. *International collective monograph. Volume I. NMBU, Research and Education.* 2024. – 700 p.

The International collective monograph is the result of the generalization of the conceptual work of scientists who consider current topics from such fields of knowledge as: management, technical sciences, law, ecology, information sciences and psychological sciences through the prism of international security studies.

For scientists, educational staff, PhD candidates, masters of educational institutions, university faculties, stakeholders, managers and employees of management bodies at various hierarchical levels, and for everyone, who is interested in current problems of management, technical sciences, law, ecology, information sciences and psychological sciences through the prism of international security studies.

ISBN 978-82-327-0549-9

© NMBU 2024;

© The collective of authors 2024.

External resources

Indexed in

OpenAIRE

Copyright NIFU: CC BY 4.0

- Краковський О. (2000). Корпоративне управління після масової приватизації. Перспективи для України. Круглий стіл Євразії з корпоративного управління (під патронажем КМУ). Київ, Україна 19-20 жовтня 2000 рік (зб. матеріалів)
- Корпоративна культура: біхевіоральний і праксеологічний аспекти / М. Й. Дмитренко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014. Вип. 5. С. 3–7.
- Пономаренко В. (2006). Корпоративне управління машинобудівним підприємством: проблеми, шляхи вирішення: (Монографія). /В.С. Пономаренко, Є.М. Ястремська, В.М. Луцьківський, С.Л. Кушнар, Д.А. Ріпка, Н.В. Белікова. Х. ВД «ІНЖЕК», 2006. 232 с.
- Арістова В. І., Сулацький Д. В. (2013). Інформаційна безпека людини як споживача телекомунікаційних послуг. К. Право України; Харків. Право. 2013. 184 с.
- Арсенович Л. А. (2021). Організація професійної підготовки фахівців із кібербезпеки основними суб'єктами національної системи кібербезпеки: практичний аспект. Ефективність державного управління, (62). <https://doi.org/10.33990/2070-4011.62.2020.205817>
- Л. Кириченко, Т. Радівілова, А. Карлссон (2018). «Виявлення кіберзагроз за допомогою аналізу соціальних мереж: коротке опитування». CoRR abs/1805.06680.

CHAPTER 9. FORMATION OF A FINANCIAL CLUSTER FOR THE DEVELOPMENT OF THE TERRITORIAL COMMUNITIES OF ODESCHA

Victoria KOVALENKO

D.Sc. in Economics, Professor

Odesa National University of Economics, Department of Banking

(8 Preobrazhenskaya Str., Odesa, 65082, Ukraine)

kovalenko-6868@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2783-186X>

Abstract. The paper describes the channels of financial support for the development of territorial communities. The main forms of investment and credit support for the development of territorial communities include: state support, bank lending and investment. The financial capabilities of the Odesa region's banking services market to stimulate the development of territorial communities have been determined. The theoretical and methodological basis for the creation of financial clusters to ensure the development of territorial communities has been formed. It is proven that the system of financial and credit, organizational and legal regulation of the functioning of financial clusters additionally requires such levers of influence as budgetary, tax, monetary, currency, investment, price, financial levers of local self-government bodies/

Keywords: territorial communities, banks, regional market of banking services, credit and investment support, financial cluster, financial support.

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО КЛАСТЕРУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ОДЕЩИНИ

Анотація. У роботі надано характеристику каналів фінансової підтримки розвитку територіальних громад. До основних форм інвестиційно-кредитного забезпечення розвитку територіальних громад віднесено: державна підтримка, банківське кредитування та інвестування. Визначено фінансові можливості регіонального ринку банківських послуг Одещини для стимулювання розвитку територіальних громад. Сформовано теоретико-методичне підґрунтя створення фінансових кластерів для забезпечення розвитку територіальних громад. Доведено, що система фінансово-кредитного, організаційного та

правового регулювання функціонування фінансових кластерів, додатково вимагає таких важелів впливу як бюджетних, податкових, монетарних, валютних, інвестиційних, цінових, фінансових важелів органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: територіальні громади, банки, регіональний ринок банківських послуг, кредитно-інвестиційне забезпечення, фінансовий кластер, фінансова підтримка.

Вступ. Сьогодні як ніколи актуалізується питання щодо нейтралізації дисбалансів у розвитку регіональних ринків банківських послуг, які викликані як саме присутністю на території банків - юридичних осіб, станом економічного розвитку регіону та фінансовими можливостями для стабільного функціонування територіальних громад.

Зазначене ускладняється подіями введення воєнного стану в Україні, подовженням сплесків пандемії COVID 19, значними руйнуваннями у громадах та критичної інфраструктури. Все це вимагає пошуку альтернативних джерел фінансування для відновлення територій, пошуку дієвих механізмів інвестиційної підтримки соціально-економічного розвитку регіонів. Саме тому, актуалізується питання щодо оцінювання можливостей регіонального ринку банківських послуг щодо формування фінансового кластеру для визначення стратегічних напрямів відновлення та подальшого розвитку територіальних громад, виходячи з того, що банки залишаються рушійною силою у подоланні негараздів у соціальній, економічній та інвестиційно-інноваційній сфері.

Постановка проблеми. Подальшого дослідження потребує питання пошуку ефективних рішень щодо визначення пріоритетних напрямів фінансово-інвестиційної підтримки розвитку територіальних громад з боку саме банківських установ, особливо під час дії воєнного стану та у повоєнний час. Також за необхідне є розробка механізму, який надає можливість створення фінансового кластеру, функціонування якого у регіональному розрізі сформує необхідні фінансові важелі для відбудови та соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу впливу розвитку регіональних ринків банківських послуг присвячені наукові праці З. Герасемчук та О. Гоманюк, які визначили фактори впливу на розвиток регіональних ринків банківських послуг, а саме: територіальні, соціально-демографічні, культурно-історичні, економічні, політично-правові та організаційні (Герасимчук З.В., Гоманюк О.К., 2015). Також заслуговує на увагу наукова праця колективу авторів О. Гасія, А. Соколової та Н. Прохар, у якій визначено фактори конкурентного середовища регіональних банківських систем. До них віднесено публічне управління на рівні регіону, пропозиція банківських продуктів у регіоні, умови функціонування банків різної

форми власності у регіоні, рівень розвитку інвестиційної діяльності банків, аутсорсинг банківських та партнерських продуктів, рівень діджіталізації банків, рівень розвитку економіки та фінансової грамотності населення та інші (Гасій О. В., Соколова А.М. та Прохар Н. В., 2021).

Також серед наукових здобутків щодо розвитку ринку банківських послуг слід віднести напрацювання В. Чалої, яка запропонувала головні продукти і сервіси зеленого банківництва (зелені банківські кредити, зелене страхування, сек'юритизація, інвестиції в основний капітал, брокерська діяльність та технічна допомога (Чала В. С., 2021). Представлені компоненти викликають значну зацікавленість для фінансово-економічної підтримки територіальних громад.

У подальшому, слід звернути увагу на публікації, які зосереджені саме на проблемах розвитку територіальних громад. З цього питання заслуговують на увагу наукові здобутки Є. Мураєва (Мураєв Є., 2020), О. Польової (Польова О., 2020), М. Ажажи, О. Фурсін та О. Венгер (Ажажа М., Фурсін О., Венгер О., 2022), Р. Содоми (Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г. та Шматковська Т., 2021).

Серед наукових доробок, які присвячені проблематиці теоретико-методологічним засадам формування фінансових кластерів слід відміти дослідження, які проведені Н. Зарічною (Зарічна Н.З., 2021), П. Пузирьової (Пузирьова П., 2019), О. Попело та співавтори (Попело О., Бутко М., Ревко О., Гарафонов О. та Розповідей О.).

Характеристика каналів фінансової підтримки розвитку територіальних громад.

Основною характеристикою стану територіальної громади є соціально-економічний розвиток території, на якій вона функціонує. У науковій праці Р. Содоми (Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г. та Шматковська Т., 2021), визначено структурні елементи ресурсної бази соціально-економічного розвитку територіальних громад, а саме: людські ресурси, фізичні ресурси, нематеріальні активи, інституції, матеріальні об'єкти, природні ресурси та фінансові ресурси.

У цьому контексті заслуговує на увагу дослідження проведене Є. Мураєвим, який запропонував модель прогнозно-аналітичної системи оцінки рівня збалансованого розвитку розумних міст за збалансованою системою показників розумного міста, реалізація якої забезпечуватиметься за такими сферами діяльності: розумні люди, розумне урядування, інформаційно-комунікаційні технології, технологія та інфраструктура, розумна економіка, якість життя та комфорту в місті (Мураєв Є., 2020), (табл. 1).

**Модель прогнозно-аналітичної системи оцінки рівня збалансованого розвитку
розумних міст за збалансованою системою показників розумного міста (Smart City
Balanced Scorecard (SCBSC0**

Якість життя	Якість життя та комфорту в місті	Транспорт	Безпека	Довкілля
		Охорона здоров'я	Освіта	Культура та інформаційна політика
Цифрова економіка	Розумна економіка	Безготівкові розрахунки	Електронна комерція	Міжнародна інтеграція
		Фінансування	Інвестиції	Інновації
Технологічні інновації	Технологія та інфраструктура	Енергія	Розумне житло	ЖКГ
	ІКТ	Цифрова інфраструктура	Телекомунікації	Соціальні мережі
Розумні люди та урядування	Розумне урядування	Партнерська екосистема	Якість адміністрування процесів	Підзвітність і прозорість влади
	Розумні люди	Е-урядування	Міське планування	
		Людський капітал	Цифрові навички	Соціальна згуртованість

Джерело: (Мураєв Є., 2020),

М. Ажажа, у цьому напрямку виокремлює три основних компоненти розвитку територіальних громад:

Інновації як конкурентна перевага регіонального економічного розвитку та їх роль у формуванні інноваційної екосистеми;

Напрями розвитку інноваційної та креативної державної політики;

Концептуалізація побудови інноваційних екосистем розумного міста;

Інновації, екосистема та місцеве самоврядування (Ажажа М., Фурсін О., Венгер О., 2022).

Як ми бачмо, запропоновані заходи вимагають в першу чергу розробки певних напрямів щодо фінансової підтримки, яка акумулюється на регіональних ринках банківських послуг.

До об'єднаних громад області відносяться Березівський район, Білгород-Дністровський район, Болградський район, Ізмаїльський район, Одеський район, Подільський район, Роздільнянський район.

Найбільш постраждалим виявився з часу воєнних дій в Україні Білгород-Дністровський район, а саме: смт Затока Кароліно-Бугазької сільської територіальної громади, с. Біленьке Шабівської сільської територіальної громади, смт Сергіївка Сергіївської селищної територіальної громади, с. Тузли Тузлівської сільської територіальної громади.

За підтримки уряду Великої Британії, обрано 10 громад, які розпочнуть процес відновлення. Загалом заявки на участь надіслали 487 українських громад, які постраждали внаслідок російської агресії. До складу учасників увійшли Вінницька область (Ладизинська громада), Миколаївська область (Новобузька громада), Одеська область (Кароліно-Бугазька громада), Полтавська область (Гоголівська громада), Сумська область (Роменська та Дубов'язівська громади), Харківська область (Новопокровська громада), Чернігівська область (Сосницька, Бобровицька та Михайло-Коцюбинська громади) (*Децентралізація, 2024*).

З 2014 році в Україні здійснюється комплексна реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації. Міжнародна спільнота послідовно підтримує цю реформу і виділяє значні ресурси на її впровадження по всій території країни, і продовжує робити це навіть під час війни (табл. 2).

Таблиця 2

Список проєктів та програм міжнародної технічної підтримки

Проєкт	Області	Громади	Дата початку	Дата закінчення	Сума
Програма U-LEAD	Усі області	Усі громади	01.01.2016	31.12.2023	176 млн EUR
Проєкт USAID "ГОВЕРЛА"	12	101	19.03.2021	20.03.2026	74 млн USD
Програма Ради Європи	Усі області	Усі громади	01.01.2023	31.12.2024	1,4 млн EUR
Проєкт <u>DECIDE</u>	5	20	01.02.2020	31.05.2025	11,7 млн CHF
SALAR International	Усі області	Усі громади	08.09.2014	31.01.2024	79,95 млн SEK
Проєкт PROSTO	Усі області	Усі громади	13.09.2021	31.01.2024	47 млн SEK
Проєкт SURGe	12		01.10.2019	31.12.2024	не має даних

Джерело: (*Децентралізація, 2023*).

Перелік грантових проєктів, які дають додаткові можливості для громад у 2021 р. наведено у таблиці 3.

Грантові можливості для територіальних громад у 2024 році

№ пор	Назва проекту, посилання
1.	Грантова програма «Культура, регіони» УКФ (до 3 млн грн) http://surl.li/psbsv
2.	Фінансування будівельних робіт в рамках програми «Відновидім» (до 7,2 млн грн) http://surl.li/qosqt
3.	Другий конкурс проектних пропозицій Дунайської регіональної програми (38,7 млн євро) http://surl.li/qeupj
4.	Грань «Системи кластерів управління відходами у малих та середніх громадах України» USAID «ГОВЕРЛА» (1 млн дол США) http://surl.li/pudwi
5.	Гранти для малих та середніх проектів в рамках програми INTERREG NEXT Румунія – Україна (Малий проект “Транскордонний екологічний фокус” - 5670964 євро; Малий проект “Транскордонний соціальний розвиток” - 9996282 євро; Малий проект “Транскордонне співробітництво” - 2412947 євро; Середній проект “Транскордонний соціальний розвиток” – 12666237 євро. http://surl.li/qosvc
6.	Грант на розробку інвестиційних концепцій від ІД EUCF (60 тис євро) http://surl.li/qoswf
7.	Міні-Грант «Здорові рішення для відкритого суспільства» (50 тис грн) http://surl.li/qosxe
8.	Гранти на поліпшення кібербезпеки державних установ та об’єктів критичної інфраструктури України. CRDF Global за підтримки Державного департаменту США. http://surl.li/qosxw
9.	Співфінансування створення навчального центру USAID АГРО – підготовка професійних кадрів у секторах зберігання та переробки зернових та олійних. (до 11 млн дол США). http://surl.li/qekwl
10.	Грантовий конкурс для проектів у сфері «Зеленої» енергетики (до 10 тис. євро) http://surl.li/qoszm
11.	Співфінансування для модернізації меліоративної інфраструктури організацій водокористувачів від USAID АГРО (18,35 млн грн) http://surl.li/qotai
12.	Конкурс на участь у швейцарсько-українській програмі «Згуртованість та регіональний розвиток України» UCORD http://surl.li/qotbl
13.	Конкурс ініціатив, що сприяють верховенству права WORLD JUSTICE CHALLENGE 2024 (до 20 тис дол США) http://surl.li/qotbv
14.	Програма «Цифрова трансформація в публічному врядуванні» від МІНЦИФРИ http://surl.li/qotcn
16.	Фінансування проектів з енергоефективності громадських будівель (для громад та середніх і малих міст України) (100 млн євро) http://surl.li/qotda
17.	Для громад на проекти з відновлювальної енергетики. Громадські організації Екоclub, Екодія, Energy Act For Ukraine Foundation, RePower Ukraine спільно з GIZ за дорученням Уряду Німеччини (30-50 тис євро) http://surl.li/qotff

Джерело: (Центр розвитку «Час змін», 2024)

Слід звернути увагу на відсутність в Україні достатнього обсягу конструктивного капіталу, який можна спрямовувати на відновлення (табл. 4).

Оцінка розподілу українського капіталу за типами, %

Вага	Категорія	Іноземний конструктивний	Іноземний корозійний	Державний	Комунальний	Олігархічний	Інший корозійний	Конструктивний	До визначення
28	300 найбільших компаній за виторгом	10	4	22	1	28	6	12	17
58	Інші компанії	10	4	2	2	15	20	20	27
15	Банки	21	7	53	0	11	1	4	2
100	Весь капітал	12	4	15	2	18	13	15	21
100	Весь капітал з очікуваним розподілом капіталу до визначення	12	4	16	3	21	21	23	

Джерело: (Центр економічної стратегії, 2023)

Так, у 2022 р. 300 найбільших підприємств України згенерували дохід у розмірі 142,0 млрд дол США, що становить приблизно 42 % від загального доходу всіх підприємств. Згідно з дослідженням, на іноземні компанії припадає близько 15% виручки 300 найбільших підприємств (у тому числі на корозійні структури – 5%). Частка публічного капіталу становить 23% (державний – 22%, комунальний – 1%), олігархічний капітал – 28%, а інший корозійний капітал – 6%. конструктивний капітал становить 12% від загального обсягу, і ще 16 % капіталу потенційно можна класифікувати як конструктивний або корозійний на основі додаткових даних дослідження компаній.

Загальна оцінна частка конструктивного капіталу в Україні становить не менше 15%. Ще 20% капіталу може бути конструктивним або корозійним за результатами більш глибоких досліджень, здебільшого - внутрішнім приватним конструктивним або внутрішнім приватним корозійним, рідше - іншими типами капіталу. Беручи до уваги очікуваний розподіл капіталу цієї категорії, загальна частка конструктивного капіталу в Україні може становити близько 22%. При цьому державні та комунальні компанії охоплюватимуть близько чверті сукупного капіталу, частка іноземного капіталу складатиме близько 17 %.

Високою є сукупна частка корозійного капіталу: 46%, який включає олігархічний капітал – 21%, іноземний – 5%, інший корозійний капітал – 20%. З урахуванням можливих похибок дослідження, частка конструктивного капіталу в Україні з високою ймовірністю коливається в межах 20- 25%.

Відповідно до статей 64 та 67 Бюджетного кодексу України, до місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад сплачуються податки, подані в таблиці 5.

Таблиця 5

Ресурси об'єднаних територіальних громад (ТГ)

Податки	60 % ПДФО; 25 % екологічного податку; 5 % акцизного податку з реалізації підакцизних товарів; 100 % єдиного податку; 100 % податку на прибуток підприємств комунальної власності; 100% податку на майно (нерухомість, земля, транспорт)
Збори та платежі	державне мито; плата за надання адміністративних послуг; збір за паркування; туристичний збір; орендна плата за користування майном у комунальній власності; рентні плати за користування надрами; 50 % грошових стягнень за шкоду довкіллю; 75 % коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва; інше
Інші доходи	різноманітні трансферти (базова дотація, освітня і медична субвенції, капітальні трансферти) – найбільший інтерес для ТГ; цільові та добровільні внески установ до місцевих фондів охорони довкілля; надходження в рамках програм міжнародної технічної допомоги; кошти пайової участі у розвитку інфраструктури; кошти від відчуження комунального майна; кошти від реалізації безхазяйного майна; місцеві запозичення; інше

Джерело: складено автором за *(Бюджетний кодекс України, 2010)*

Як відзначає П. Сенищ, «...об'єднані територіальні громади перейшли на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом і стали повноцінними суб'єктами бюджетного процесу. Така система прямого фінансування дозволила органам місцевого самоврядування отримувати такі міжбюджетні трансферти: базову дотацію; реверсну дотацію; освітню субвенцію; медичну субвенцію; інші субвенції, без зарахування цих коштів до районного чи обласного бюджетів» *(Сенищ П.М., Фугело П.М., 2022)*.

На сьогодні, спостерігається значне скорочення дохідної частини місцевих бюджетів громад, на території яких ведуться бойові дії. Натомість в окремих областях помітне зростання за рахунок зростання чисельності військовозобов'язаних.

Розглянемо структуру місцевого бюджету Одеського регіону за 2023 р. (табл. 6).

Таблиця 6

Структура місцевого бюджету Одеського регіону за 2023 р.

Доходи			Видатки		
Статті доходів	млрд грн	Питома вага, %	Статті видатків	млрд грн	Питома вага, %
Податкові надходження	3717,98	51,36	Загальнодержавні функції	1821,71	29,98
Неподаткові надходження	424,33	5,86	Громадський порядок, безпека, судова влада	32,29	0,53
Доходи від операцій з капіталом	1,79	0,02	Економічна діяльність	1165,99	19,19
Офіційні трансферти	3094,59	42,75	Охорона навколишнього природного середовища	31,42	0,52
Цільові фонди	0,84	0,01	Житлово-комунальне господарство	1,26	0,02
			Охорона здоров'я	484,94	7,98
			Духовний та фізичний розвиток	390,35	6,42
			Освіта	1609,68	26,50
			Соціальний захист та соціальне забезпечення	507,83	8,85

Джерело: *(Децентралізація, 2023)*

Як видно із представлених даних, серед доходів бюджету Одеського регіону у 2023 році складають податкові надходження (51,36 %); серед видатків – витрати, які покривають виконання загальнодержавних функцій (29,98 %).

Слід виокремити додаткові джерела наповнення бюджету територіальних громад, а саме: міжнародні програми фінансування проєктів на засадах співфінансування; міжнародні гранти, участь органів місцевого самоврядування в реалізації інвестиційних програм і проєктів на умовах співфінансування з державою; застосування механізму державно-приватного партнерства; продаж земельних ділянок або прав на них на конкурентних засадах.

На основі дослідження та аналізу нормативно-правових актів, що регулюють питання надання фінансової підтримки об'єднаним територіальним громадам в Україні можна виокремити інструменти фінансової підтримки територіальних громад.

У 2024 р. для підтримки органів місцевого самоврядування заплановано майже 24 млрд грн додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам для найбільш постраждалих прифронтових та фронтових територій. Базова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на наступний рік прогнозована у сумі 20,2 млрд грн (*Державний сайт України, 2024*).

У частині міжбюджетних трансфертів передбачено такі показники: збережено базову дотацію для 1014 бюджетів громад - це 18,8 млрд грн.; скасовано реверсну дотацію, в результаті чого для 235 громад збережено 12,4 млрд грн; 158,8 млрд грн на Програму медичних гарантій обслуговування населення; 103,2 млрд грн освітньої субвенції, з них 87,5 млрд грн розподілено між бюджетами 1425 громад; 44,8 млрд грн. Резервного фонду; 33,4 млрд грн. додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією РФ. 39 % такої дотації, тобто 13,1 млрд грн. дотації розподілено між місцевими бюджетами, а саме: 9,7 млрд грн. між 418 бюджетами громад та 3,4 млрд грн. – між 6 обласними бюджетами Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Харківської, Херсонської областей; 4,5 млрд грн. субвенції на проекти в рамках Програми з відновлення України; 5,7 млрд грн. субвенцій на забезпечення житлом учасників бойових дій; 3,8 млрд грн. нової субвенції на забезпечення інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя; 3,4 млрд грн. додаткових дотацій місцевим бюджетам, а саме на здійснення переданих з державного бюджетів видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я, утримання соціальної інфраструктури, компенсування втрат доходів місцевих бюджетів від податкових пільг у галузі космічної діяльності та літакобудування; 2,5 млрд грн. субвенції на облаштування безпечних умов в школах; 2,3 млрд грн. субвенції на проекти в рамках Надзвичайної кредитної програми для відновлення України; 1,7 млрд грн. субвенції на підтримку окремих закладів охорони здоров'я; 1,5 млрд грн. субвенції на програму «Нова українська школа»; 1,5 млрд грн. субвенції на придбання обладнання, модернізацію їдальнь (харчоблоків); 1,0 млрд грн. субвенції на облаштування безпечних умов у закладах охорони здоров'я; 1,0 млрд грн. субвенції на придбання шкільних автобусів; 575,3 млн гривень субвенції на забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа; 500,0 млн грн. субвенції на створення навчально-практичних центрів сучасної професійної (професійно-технічної) освіти; 304,6 млн грн субвенції для підтримки осіб з особливими освітніми потребами; 248,4 млн грн. нової субвенції на реалізацію проекту «Ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей (НОРЕ)»; 200,2 млн грн. субвенції на створення служб з підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства; 54,0 млн грн. субвенції на реалізацію проекту «Активні парки – локації здорової України»; 37,2 млн грн. субвенції на проєкт "Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей»; 20,0 млн грн. субвенції на компенсацію ризику населенню у зоні спостереження (*Місцеві фінанси, 2024*).

Базова дотація є інструментом вирівнювання та підвищення фінансової спроможності бюджетів об'єднаних територіальних громад. Вона надається бюджетам територіальних громад з загального фонду державного бюджету і джерелами перерахування цього трансферту є загальнодержавні податки і збори, що надходять до загального фонду державного бюджету (*Бюджетний кодекс України, 2010*). Базова дотація здійснюється на основі оцінки індексу податкоспроможності бюджету територіальної громади, якщо значення індексу менше 0,9, то надається базова дотація відповідному бюджету в обсязі 80 % суми, необхідної для досягнення індексом забезпеченості відповідного бюджету значення 0,9 (*Бюджетний кодекс України, ст. 99, 2010*).

Додаткові дотації з державного бюджету можуть надаватися бюджетам територіальних громад на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, внаслідок наданих державою податкових пільг, які зменшують доходи цих місцевих бюджетів (*Бюджетний кодекс України, ст. 103, 2010*).

Освітня субвенція – це один з інструментів фінансової підтримки територіальних громад, обсяги якої для бюджетів територіальних громад окремо затверджуються у Законі України про Державний бюджет на поточний рік.

Освітня субвенція розподіляється між відповідними бюджетами на основі формули (*Постанова КМУ, 2017*) і спрямовується на оплату праці педагогічних працівників закладів освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, зокрема: початкові школи, гімназії (крім дошкільних підрозділів у таких закладах), ліцеї; спеціальні школи; заклади спеціалізованої освіти: мистецькі, спортивні, військові (військово-морські, військово-спортивні), наукові ліцеї, ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою; дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри, інклюзивно-ресурсні центри; заклади професійної (професійно-технічної) освіти державної та комунальної власності в частині забезпечення видатків на здобуття повної загальної середньої освіти; заклади фахової перед вищої освіти і коледжі державної та комунальної власності в частині забезпечення видатків на здобуття повної загальної середньої освіти (*Бюджетний кодекс України, ст. 103, 2010*).

Медична субвенція визначена Бюджетним кодексом України як трансферт, що надається з Державного бюджету України місцевим бюджетам, в тому числі бюджетам територіальних громад (*Бюджетний кодекс України, 2010*). Обсяги медичної субвенції для бюджетів територіальних громад окремо затверджуються у Законі України про Державний бюджет на поточний рік (*Закон України, 2023*), та розподіляються між відповідними бюджетами на основі формули (*Постанова КМУ, 2015*).

Кошти медичної субвенції використовуються територіальними громадами для оплати поточних видатків на охорону здоров'я, крім видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, зокрема (*Бюджетний кодекс України, ст. 89, 2010*): амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні широкого профілю, спеціалізовані медико-санітарні частини, пологові будинки, поліклініки і амбулаторії, загальні стоматологічні поліклініки, дільничні лікарні); первинну медичну допомогу (медичні амбулаторії, фельдшерсько-акушерські і фельдшерські пункти, центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги та інші заклади охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу); програми медико-санітарної освіти (центри здоров'я і заходи з санітарної освіти); інші державні програми медичної та санітарної допомоги (територіальні медичні об'єднання, центри медичної статистики, автопідприємства санітарного транспорту, інші програми і заходи); оплату комунальних послуг та енергоносіїв комунальними закладами охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу, місцеві програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу, та місцеві програми надання населенню медичних послуг з первинної медичної допомоги населенню; місцеві програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, які належать відповідним територіальним громадам, місцеві програми надання населенню медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення; місцеві програми громадського здоров'я тощо.

Найпростішим для використання інструментом є інфраструктурна субвенція, яку отримують всі об'єднані територіальні громади на проекти, що відповідають плану соціально-економічного розвитку територіальних громад. Кошти розподіляються за формулою та напряду залежать від просторових чинників. Окрім відповідності плану соціально-економічного розвитку, умовами фінансування проєктів також є тривалість календарного плану реалізації проєкту не більше 3-х років, врахування потреб осіб з інвалідністю (*Демченко О.П., 2021*).

Інші субвенції визначаються можливостями Державного бюджету України та коригуються щорічно разом з прийняттям Закону України «Про Державний бюджет на поточний рік».

Якщо говорити про фінансову підтримку територіальних громад Одещини, то можна визначити основні канали інвестиційно-кредитного забезпечення (рис. 1).

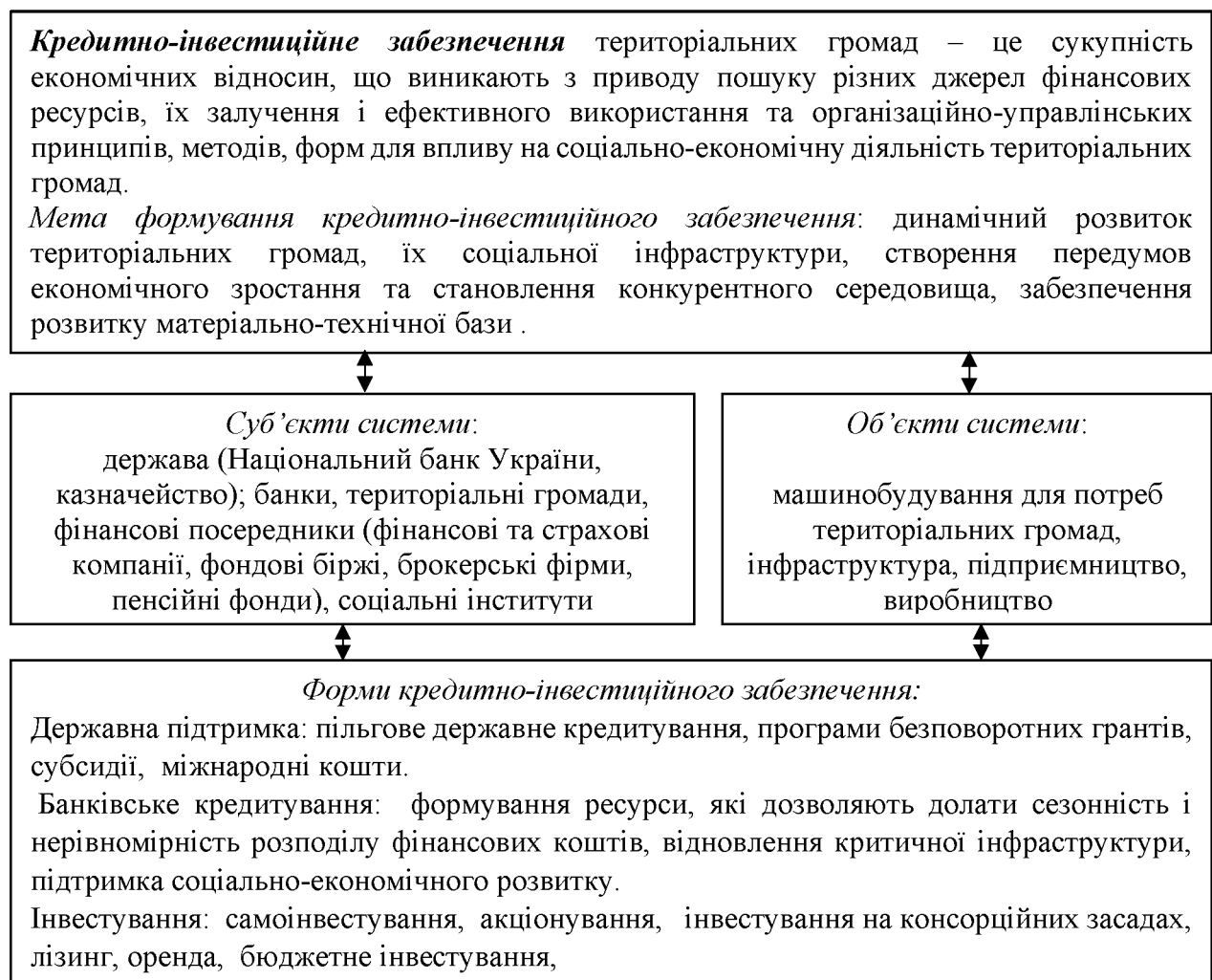

Рис. 1. Система кредитно-інвестиційного забезпечення територіальних громад

Джерело: сформовано автором

1. Визначення фінансових можливостей регіонального ринку банківських послуг Одещини для стимулювання розвитку територіальних громад/

На сьогоднішній день, для фінансової підтримки розвитку Одеського регіону представляють інтерес три банки – ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний» та ПАТ «Банк Восток». При цьому слід зауважити, що «Банк Восток» за юридичною адресою не відноситься до Одеського регіону, але за розташуванням головного офісу у м. Одесі здійснює безпосередній вплив на формування регіонального ринку банківських послуг Одещини (Коваленко В.В., Кулікова Є.О., 2022).

При розгляді питання розвитку регіонального ринку банківських послуг Одещини, за необхідне є дослідження основних показників діяльності зазначених банків.

По-перше – це показники достатності їх капіталу. Розглянемо динаміку нормативу достатності зазначених банків під час воєнного стану в Україні (рис. 2).

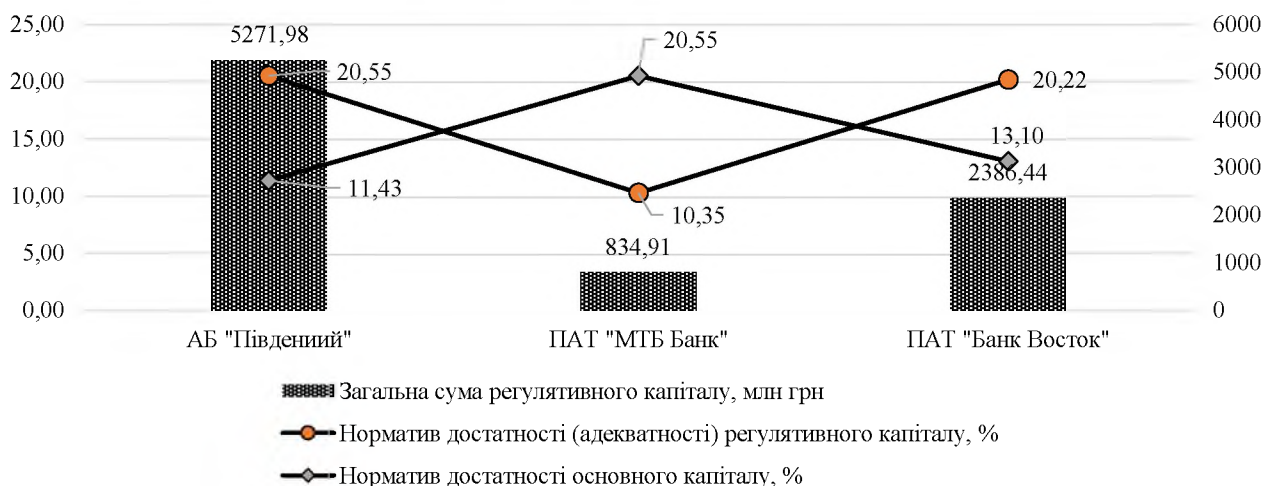

Рис. 2. Показники достатності капіталу АБ «Південний», ПАТ «МТБ Банк», ПАТ «Банк Восток» у 2023 році

Джерело: розраховано автором за матеріалами (Національний банк України. Наглядова статистика, 2024)

Як свідчать дані рисунку 2, банки, що аналізуються у повній мірі виконують нормативи достатності капіталу. Найбільш достатня капітальна база сформована АБ «Південний». Виконання нормативів капіталу банками, що аналізуються свідчить про те, що вони спроможні покривати ризики, які виникають під час їх діяльності, засвідчують їх платоспроможність.

По-друге – це показники прибутковості діяльності банків (рис. 3).

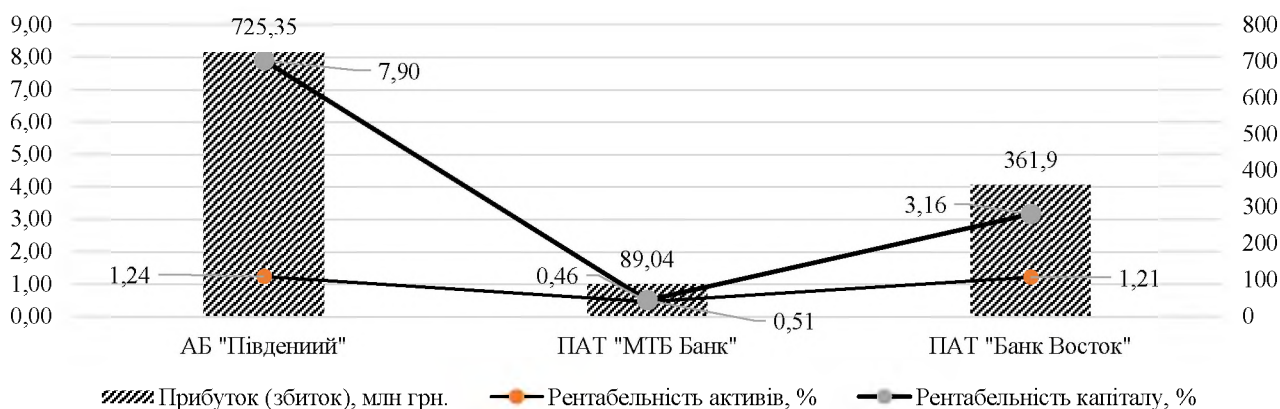

Рис. 3. Показники прибутковості діяльності АБ «Південний», ПАТ «МТБ Банк», ПАТ «Банк Восток» у 2023 році

Джерело: розраховано автором за матеріалами (Національний банк України. Грошово-кредитна політика, 2024)

Як видно із даних рисунку 3, лідером за рівнем прибутковості є АБ «Південний». Слід відзначити, що позитивним моментом є те, що за останнє десятиріччя дані банки не отримували збитку, що свідчить про виважену їх політику щодо управління активами та пасивами.

Як було зазначено вище, аналізовані банки в більшій мірі спричиняють вплив на розвиток ринку банківських послуг Одещини. Тому за доцільне, є дослідження їх кредитних та депозитних портфелів (табл. 7).

Таблиця 7

Динаміка депозитних портфелів ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний», ПАТ «Восток» за період 2019-2023 рр.

Суб'єкт и	2019		2021		2022		2023*	
	млн грн.	Питом а вага, %	млн грн.	Питом а вага, %	млн грн.	Питом а вага, %	млн грн.	Питом а вага, %
ПАТ "МТБ Банк"								
К нфк	2267,49	50,28	6368,97	68,25	6342,79	66,97	12558,0 3	77,12
К д.г	2242,13	49,72	2963,48	31,75	3128,97	33,03	3725,95	22,88
Усього	4509,62	100,00	9332,45	100,00	9471,76	100,00	16283,9 8	100,00
ПАТ "Восток"								
К нфк	5686,33	63,95	12212,7 6	70,20	12134,9 5	71,22	19319,7 2	77,87
К д.г	3205,43	36,05	5184,14	29,80	4903,16	28,78	5490,13	22,13
Усього	8891,76	100,00	17396,9	100,00	17038,1 1	100,00	24809,8 5	100,00
АБ "Південний"								
К нфк	10410,0 1	53,11	24419,7 6	65,97	24413,3 3	68,15	27472,5 2	64,38
К д.г	9190,74	46,89	12595,2 3	34,03	11408,3 9	31,85	15200,8 8	35,62
Усього	19600,7 5	100,00	37014,9 9	100,00	35821,7 2	100,00	42673,4	100,00

К нфк – Кошти не фінансових корпорацій; К д.г- Кошти домашніх домогосподарств

Джерело: розраховано автором за матеріалами (Національний банк України. Наглядова статистика, 2024)

Як свідчать дані таблиці 7, депозитний портфель банків, що аналізуються, характеризується тим, що на протязі досліджуемого періоду спостерігається тенденція щодо урівноваження залучених коштів від нефінансових корпорацій та домашніх домогосподарств. Так, у ПАТ "МТБ Банк" в 2019 р. зазначене співвідношення практично було урівноважено за питомою вагою по 50 %. У 2022 р. та 2023 р. переважають кошти нефінансових корпорацій, які склали 66,97 % та 77,02 % відповідно.

У АБ "Південний" та ПАТ "Восток" також переважають у структурі кошти залучені від нефінансових корпорацій. Хоча, АБ "Південний" у 2023 р. збільшив портфель коштів

домогосподарств у порівнянні з 2022 р. на 12,5 %, надивлячись на складну ситуацію в країні, це свідчить про довіру населення до банку.

Найбільший депозитний портфель як в цілому, так і за суб'єктами залучення коштів у АБ "Південний" на протязі досліджуемого періоду.

Далі розглянемо динаміку кредитних портфелів банків, що аналізуються (табл. 8).

Таблиця 8

Динаміка кредитних портфелів ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний», ПАТ «Восток» за період 2019-2023 рр.

Суб'єкт и креди- тування	2019		2021		2022		2023	
	млн грн.	Питом а вага, %	млн грн.	Питом а вага, %	млн грн.	Питом а вага, %	млн грн.	Питом а вага, %
ПАТ "МТБ Банк"								
К нфк	2173	91,07	4078,06	93,47	3957,3	93,47	15928,17	99,72
К д.г	212,92	8,93	284,81	6,53	210,69	6,53	45,5	0,28
Усього	2 385	100,00	4362,87	100,00	4167,99	100,00	15973,67	100,00
ПАТ "Восток"								
К нфк	6603,65	98,48	9042,12	98,93	8157,41	98,93	8569,31	98,39
К д.г	101,85	1,52	98,05	1,07	89,64	1,07	140,02	1,61
Усього	6705,5	100,00	9140,17	100,00	8247,05	100,00	8709,33	100,00
АБ "Південний"								
К нфк	12906,49	98,83	19822,71	99,27	15580,91	99,27	15928,17	99,72
К д.г	152,62	1,17	146,35	0,73	719,23	0,73	45,5	0,28
Усього	13059,11	100,00	19969,06	100,00	16300,14	100,00	15973,67	100,00

К нфк – Кошти не фінансових корпорацій; К д.г- Кошти домашніх домогосподарств

Джерело: складено автором за матеріалами (Національний банк України. Наглядова статистика, 2024)

Як свідчать дані таблиці 8 кредитні портфелі банків, що аналізуються, спрямовані на суб'єктів нефінансових корпорацій. Про це свідчить їх питома вага в структурі кредитного портфеля. Так, в 2023 р. у ПАТ «МТБ Банк» вона склала – 99,72 %, ПАТ «Банк Восток» – 98,39 %, АБ «Південний» – 99,72 %.

Якщо розглядати зміну кредитних портфелів у абсолютному значенні, то слід відзначити, що за період 2019-2023 рр. спостерігається їх зростання, а саме: ПАТ «МТБ Банк» на 13 755 млн грн. в 2023 р. у порівнянні з 2019 р.; у

ПАТ «Восток» на 1965,66 млн грн.; у АБ «Південний» на 3021,68 млн грн. відповідно.

Найбільший кредитний портфель як в цілому, так і за суб'єктами кредитування, спостерігається у АБ «Південний» на протязі досліджуемого періоду.

У подальшому, слід визначитися зі ступенем ефективності обслуговування банками клієнтів за допомогою показників чистої процентної маржі, середньої вартості залучення ресурсів, середньої ціни надання кредитних продуктів та прибутковості/ збитковості продаж (табл. 9).

Таблиця 9

Динаміка показників чистої процентної маржі, середньої вартості залучення ресурсів, середньої ціни надання кредитних продуктів та прибутковості/ збитковості продаж ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний», ПАТ «Восток» за період 2017-2023* рр.

Роки	Середня ціна надання кредитних продуктів	Середня вартість залучення ресурсів	Чистий спред	Чиста процентна маржа	прибутковості/ збитковості продаж, %
ПАТ "МТБ Банк"					
2017	19,03	3,93	3,07	15,10	1,62
2018	21,48	3,74	17,74	4,96	0,40
2019	21,86	5,16	16,70	5,10	1,10
2020	18,94	3,58	15,36	4,25	1,13
2021	20,48	3,63	16,85	4,40	1,22
2022	17,01	5,04	11,97	2,79	0,07
2023	26,41	5,77	20,64	2,00	0,46
ПАТ "Восток"					
2017	15,27	5,81	5,73	9,47	0,95
2018	14,69	6,07	8,62	5,92	1,26
2019	17,31	5,68	11,62	5,93	1,49
2020	15,78	3,29	12,48	4,06	0,90
2021	15,01	2,47	12,54	4,75	1,44
2022	14,01	2,77	11,24	4,09	0,84
2023	30,53	10,72	19,81	8,92	1,21
АБ "Південний"					
2017	13,54	15,94	-2,4	2,42	0,3
2018	12,73	8,32	4,41	1,31	1,02
2019	14,94	8,37	6,57	1,05	1,07
2020	19,87	8,50	11,37	3,40	0,73
2021	15,39	3,39	12,00	3,71	1,42
2022	14,19	4,17	10,02	3,92	0,83
2023	37,94	7,61	30,33	4,81	1,24

Джерело: складено автором за матеріалами (Національний банк України. Наглядова статистика, 2024)

Як свідчать представлені дані у таблиці 9, основні показники, які характеризують рівень ефективності обслуговування клієнтської бази ПАТ «МТБ Банк», ПАТ «Восток» та

АБ «Південний», знаходяться на достатньому рівні. Це означає, що стратегія управління у банку є виваженою. Виключенням є 2017 рік, коли АБ «Південний» вдавався до агресивної політики щодо залучення ресурсів, і тим самим чистий спред був отриманий від'ємний.

У подальшому слід розглянути загальні тенденції розвитку ринку банківських послуг в Одеському регіоні. Розглянемо основні показники грошово-кредитної та фінансової статистики діяльності депозитних корпорацій (банків) Одеської області станом на кінець грудня 2023 р. Даний період обраний виходячи з того, що воєнні події, які відбуваються на території Одеської області вимагають додаткової фінансової підтримки для відновлення критичної інфраструктури та відбудови постраждалих громад.(табл. 10).

Таблиця 10

Надані кредити та залучені депозити банками Одещини на кінець 2023 р.

Показники	Залишки коштів, млн грн			Зміна, %		
	Україна	Одеська область	% до загального підсумку по Україні	у річному обчисленні	до початку року	за місяць
Кредити, надані депозитними корпораціями						
Нефінансовим корпораціям:	735 295	28 235	3,8	-1,1	-1,1	1,5
у національній валюті	495 414	19 748	4,0	7,1	7,1	-0,0
у іноземній валюті	239 881	8 486	3,5	-16,0	-16,0	5,1
Домашнім домогосподарствам	236 470	9 672	4,1	-1,1	-1,1	-1,6
у національній валюті	224 043	8 576	3,8	-0,8	-0,8	-2,2
у іноземній валюті	12 427	1 096	8,8	-3,5	-3,5	3,1
Депозити, залучені на рахунки						
Нефінансовим корпораціям:	1031122	44 728	4,3	13,0	13,0	10,0
у національній валюті	754 041	27 580	3,7	21,9	21,9	12,6
у іноземній валюті	277 081	17 149	6,2	1,2	1,2	6,2
Домашнім домогосподарствам	1228 46	58 848	4,8	13,0	13,0	4,1
у національній валюті	795 493	30 770	3,9	19,9	19,9	4,9
у іноземній валюті	433 053	28 078	6,5	6,3	6,3	3,2

Джерело: складено автором за матеріалами (Національний банк України. Грошово-кредитна політика, 2024)

Як свідчать дані таблиці 10, кредити, надані депозитними корпораціями Одещини у грудні місяці 2023 р. склали нефінансовим корпораціям 3,8 %, домашнім

домогосподарствам 4,1 % від загального обсягу по Україні. Депозити, залучені на рахунки відповідно склали від нефінансових корпораціям 4,3 %, домашнім домогосподарствам 4,8 % від загального обсягу по Україні. При дослідженні середньозважених процентних ставок за залученими та розміщеними коштами банками Одещини можна констатувати, що вони не відрізняються від середніх по Україні, а у деяких випадках і вищі.

2. Теоретико-методичне підґрунтя створення фінансових кластерів для забезпечення розвитку територіальних громад

Формування фінансових кластерів пов'язане з детермінантами національної конкурентоспроможності й є проявом їх системності. кластерна форма організації на основі мережі стійких зв'язків між усіма членами кластера є особливою формою ефективної трансформації знань в інновації, а інновацій – у конкурентні переваги. Кластеризацію в сучасній світовій економіці фахівці багатьох країн розглядають як елемент сталого економічного зростання та способу підвищення конкурентоспроможності. Кластери виконують роль «точок зростання», які здатні сформувати фундамент для динамічного економічного розвитку країни (*Зарічна Н.З., 2021*).

Кластер – це галузеве, територіальне та добровільне об'єднання організацій, які тісно співпрацюють між собою, а також з іншими суб'єктами в ланцюжку створення цінності з метою підвищення конкурентоздатності власної продукції, її експорту й сприяння економічному розвитку регіону (*Національна програма кластерного розвитку до 2027, 2020*).

В Україні налічується близько 30 створених кластерів (рис. 4). Але, єдиної організації – репрезентанта кластерів України немає, так само як немає кластерних

державних програм.

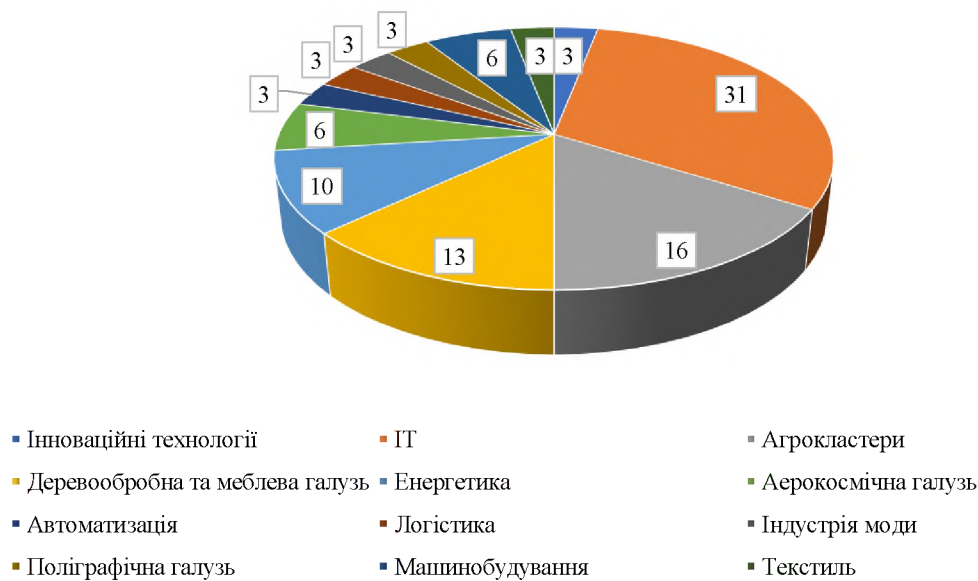

Рис. 4. Розподіл кластерів України за видами економічної діяльності

Джерело: (Національна програма кластерного розвитку до 2027, 2020)

Однією з перших країн Центральної та Східної Європи, де починаючи з 2000-х національний уряд підтримував розвиток корпоративного співробітництва та кластерів, була Угорщина. Саме в цій країні за ініціативи урядової програми в 2001 р. був створений перший в центрально-східній Європі кластер –PANAC: (Pannon Automotive Cluster) (*Evropian Cluster Collaboration Platform, 2024*). Після приєднання до ЄС в 2004 р. кластерна політика отримала можливість впровадження додаткових інструментів підтримки, поділивши кластерні організації на 3 рівні –стартапи, регіональні та акредитовані.

У 2014 р. проведені дослідження кластерного розвитку в країні засвідчили, що з 176 стартапів тільки третина змогла успішно використати грантове фінансування та перерости в акредитовані кластери, що на сьогодні мають найбільший вплив на економічний розвиток Угорщини, зокрема в галузі науково-дослідних розробок. Тому, була створена спеціальна урядова комісія, яка проводить моніторинг та акредитацію кластерів, визначаючи пріоритетні інструменти підтримки.

Таку модель частково запозичив уряд Польщі, провівши в 2018 р. конкурсний відбір ключових національних кластерів та надавши їм пріоритет в доступі до грантових проєктів (*Ministry of Development and Technology, 2024*). Чехія, Румунія та Словаччина, які останніми з країн Східної Європи на початку 2020 р. запровадили програму підтримки та розвитку акредитованих кластерів (*Evropian Cluster Collaboration Platform, 2024*). Литва та Латвія зробили пріоритезацію на смарт спеціалізації та експортний потенціал, в чому підтримують

кластери. Слід звернути увагу на те, що у всіх країнах існують кластерні асоціації, які виконують представницьку функцію, а також наряду співпрацюють з урядом при створенні стратегічних документів та програм.

Україна незважаючи на досить високу активність створених кластерів як на місцевому, національному так і на міжнародному рівні (зокрема, участь в Європейській спільноті кластерів – European Cluster collaboration platform), кооперація з європейськими кластерами в обміні досвідом, кращими практиками та спільних транскордонних проектах) значно відстає в напрямку імплементації державної політики та стратегії.

Для ефективності кластерної політики вона перш за все повинна бути простою - в операційному менеджменті, звітування та взаємодії з урядовими організаціями; передбачуваною - стейкхолдери можуть бути певними стабільності умов, фінансування та управлінських принципів; прозорою - усі сторони мають однаковий доступ до тієї самої інформації; забезпечувати фінансування - довготермінове фінансування протягом 5–10 років; далекостратегічною - перспектива 10–20 років.; узгодженою - з ключовими національними політиками, стратегіями та програмами; розробленою за участі всіх сторін -представниками індустрії, уряду, бізнесом, інвесторами та освітньо-наукового кола; розробленою для розвитку можливостей та компетенцій -включати програми тренінгів та навчань кластерного розвитку та управління (*Evropian Claster Collaboration Platform, 2024*).

Кластерні проекти та ініціативи оптимізують взаємозв'язок між видами діяльності, механізмами, сервісами, інструментами та ресурсами й направляють їх на виконання тих чи інших цілей (рис. 5).

Рис. 5. Механізми впливу державної політики на кластерний розвиток та його результати

Джерело: сформовано автором

Таким, чином інструменти є складовими механізмів, які обслуговують ті чи інші види діяльності. Не зважаючи на довгий період існування, кластерний рух в Україні є слабо організованим на національному рівні. Кластерний розвиток слабо підтримується державою, та до 2020 р. були відсутні державні органи управління, відповідних національних політик чи програм розвитку.

Головні орієнтири та завдання кластерного розвитку відповідно до «Національної програми кластерного розвитку до 2027 року» представлено у таблиці 11.

Таблиця 11

Орієнтири та завдання кластерного розвитку в Україні

Цілі розвитку	2021	2024	2027
Інституціоналізація розвитку кластерів			
Введення державного реєстру, початкова атестація. Кількість атестованих кластерів в реєстрі.	20	30	45
Підтримка на центральному та регіональному рівнях (державні фонди), кількість кластерів, що фінансово підтримуються державою	5	10	25
Підтримка міжнародними фондами	7	10	15
Зростання вкладу кластерів в показники економічного розвитку регіонів та галузей			
Вклад кластерів в ВВП регіонів (середньостатистична оцінка по групі зареєстрованих кластерів)	TBD	+5 %	+6%
Кількість робочих місць	TBD	+7%	+10%
Кількість кластерів, які мають власну цифрову програм	TBD	+20%	+30%
Обсяги залучених інвестицій, грн	TBD	+10%	+20%
Інтернаціоналізація кластерів(експорт, міжнародна співпраця, інтеграція в глобальні ланцюги доданої вартості)			
Доля кластерів в регіональному експорті (за визначеними регіонами)	TBD	+8%	+15%
Кількість діючих міжнародних угод за участю українських кластерів	TBD	+10%	+15%
Кількість проєктів ЄС, в яких приймають участь українські кластери	TBD	+15%	+20%

*TBD – було заплановано для визначення пізніше

Джерело: (Національна програма кластерного розвитку до 2027, 2020)

Попри усі намагання, ініціативних угруповань, дана концепція не набула законодавчо-утворюваного вигляду. Але, закладені у неї норми, правила та інструменти мають подальший розвиток, попри усі обставини, які супроводжують соціально-економічний розвиток в Україні.

Слід відзначити, що на відміну від традиційної форми організації бізнесу, функціонування кластерів має свою специфіку. Кластери об'єктивно існують, через них проходять значні грошові потоки. Доступні інструменти фінансового забезпечення для створення кластеру представлено на рисунку 6.

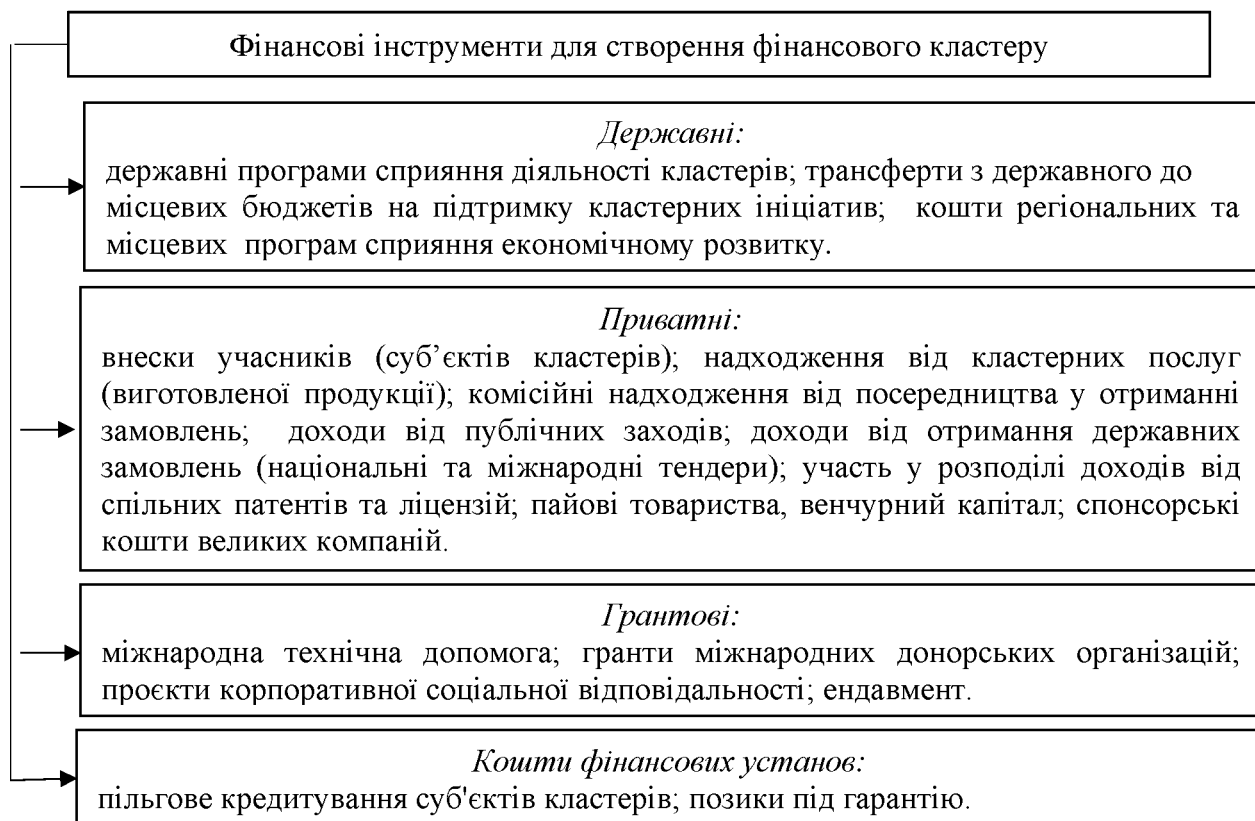

Рис. 6. Інструменти фінансового забезпечення функціонування кластерних угруповань

Джерело: сформовано автором

Для створення фінансового кластеру, обсяг фінансового потенціалу визначається на етапі створення інтегрованої структура бізнесу (Щербак В. Г., Готра В.В., 2016). Функціонування кластерних утворень і оптимальне величина фінансового потенціалу визначається якісно і кількісно в залежності від складу кластера, його структури та потенційного проекту. Основні завдання концепції управління фінансовим потенціалом кластерного об'єднання є наступні елементи (рис. 7).

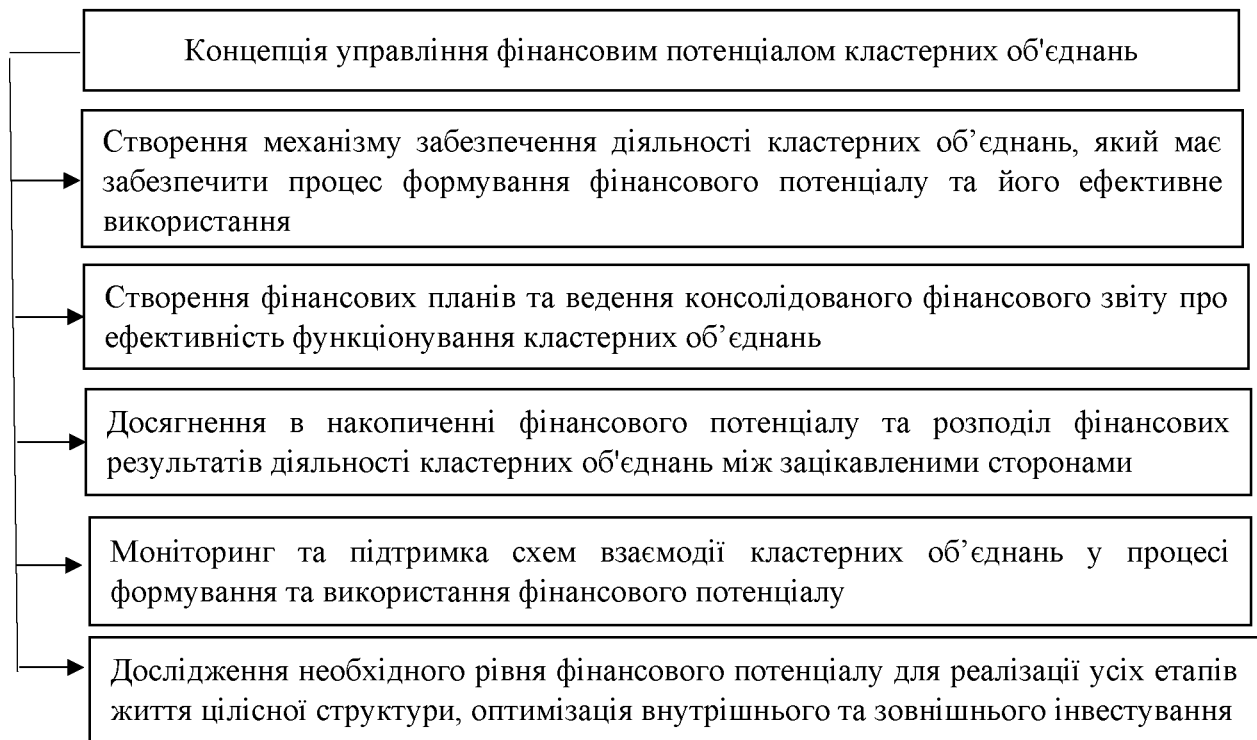

Рис. 7. Основні завдання концепції менеджменту фінансового потенціалу кластерних об'єднань

Джерело: сформовано автором з використанням джерел (Пузирьова П., 2019; Ганущак-Єфіменко Л. М., 2015).

Ефективне функціонування системи управління фінансовим потенціалом кластерних об'єднань можливі за умови дотримання наступних принципів:

- ✓ інтеграція в загальну систему управління кластером, яка забезпечує узгодження управлінських рішень в процесі формування та використання фінансового потенціалу кластера з планами, діяльністю та управлінськими рішеннями;
- ✓ ефективність системи управління фінансовим потенціалом кластерних об'єднань, що передбачає наукове обґрунтування управлінських рішень, об'єктивну їх оцінку та результатів їх реалізації;
- ✓ адаптація системи управління фінансами потенціал кластерних об'єднань відповідно до структури об'єднання та чинників, що її визначають;
- ✓ орієнтація на стратегічні цілі розвитку, яка передбачає прийняття управлінських рішень, які повинні бути орієнтовані на стратегічні цілі розвитку інтегрованої структури та враховують можливості, а також зацікавленість кластерних об'єднань.

Для створення кластерів на певній території за необхідне провести дослідження щодо кон'юнктури ринку в першу чергу - фінансового та ресурсного потенціалу, аналізу

діяльності економічних суб'єктів, рівня фінансової обізнаності та інклюзії населення, а також інфраструктурного забезпечення.

Н. Зарічна виокремлює шість етапів створення кластерів, а саме:

1. Формування кластера може бути зумовлене історичними обставинами, такими як інтенсифікація ресурсів (фінансових, природних, трудових, виробничих); високий рівень знань у науково-дослідних організаціях; географічна концентрація фірм, установ, а також клієнтів; розташування підприємств, компаній, що продукують інновації в технологіях, котрі стимулюють зростання інших суб'єктів підприємництва.

2. Коли установи агломеруються, вони починають отримувати додаткові вигоди від мережевої взаємодії, зумовленої зовнішніми чинниками, й акумулюють її. Першим зовнішнім економічним чинником є створення групи спеціалізованих інфраструктурних установ, які часто утворюються після вертикальної дезінтеграції компаній та створення спеціалізованого ринку праці.

3. Формування нових організацій (установ), що надають послуги кільком фірмам (територіальним громадам) у зростаючому кластері (науково-дослідні інститути, бізнес-асоціації, бізнес-інкубатори).

4. Розвиток кластера і виникнення нових бізнес структур збільшують привабливість мережі для економічних суб'єктів країни та створюється бренд території, що сприяє збільшенню кількості членів кластера та їхніх клієнтів.

5. Формування тісних відносин між учасниками мережі сприяє безкоштовному обміну інформацією, знаннями, досвідом.

6. Кластер може бути успішним десятки років або ж стати частиною нового мережевого об'єднання (Зарічна Н.З., 2021).

Як відзначено у посібнику з кластерного розвитку, у рамках проєкту ЄС «Послуги підтримки МСП в пріоритетних регіонах», «...багато кластерів раніше чи пізніше потрапляють у стадію занепаду через те, що бізнес-поведінка у технологічному, інституціональному, соціальному та/або культурному аспектах стає більш внутрішньо орієнтованою» (Посібник з кластерного розвитку, 2006).

Доцільно виокремити основні стимулюючі фінансово-економічні чинники, які спонукають фінансово-кредитні інститути, органи влади, представників громади та бізнесу до мережевої взаємодії, а саме: формування стабільної та ефективної системи бізнес-процесів; світові фінансові кризи; інвестиційна неспроможність; податкове навантаження; глобалізація економік; залучення додаткових фінансових ресурсів; економіка знань; конкуренція та інше.

З метою забезпечення ефективного функціонування фінансових кластерів за необхідне є використання системного підходу, який передбачає формування механізму управління їхньою діяльністю (рис. 8).

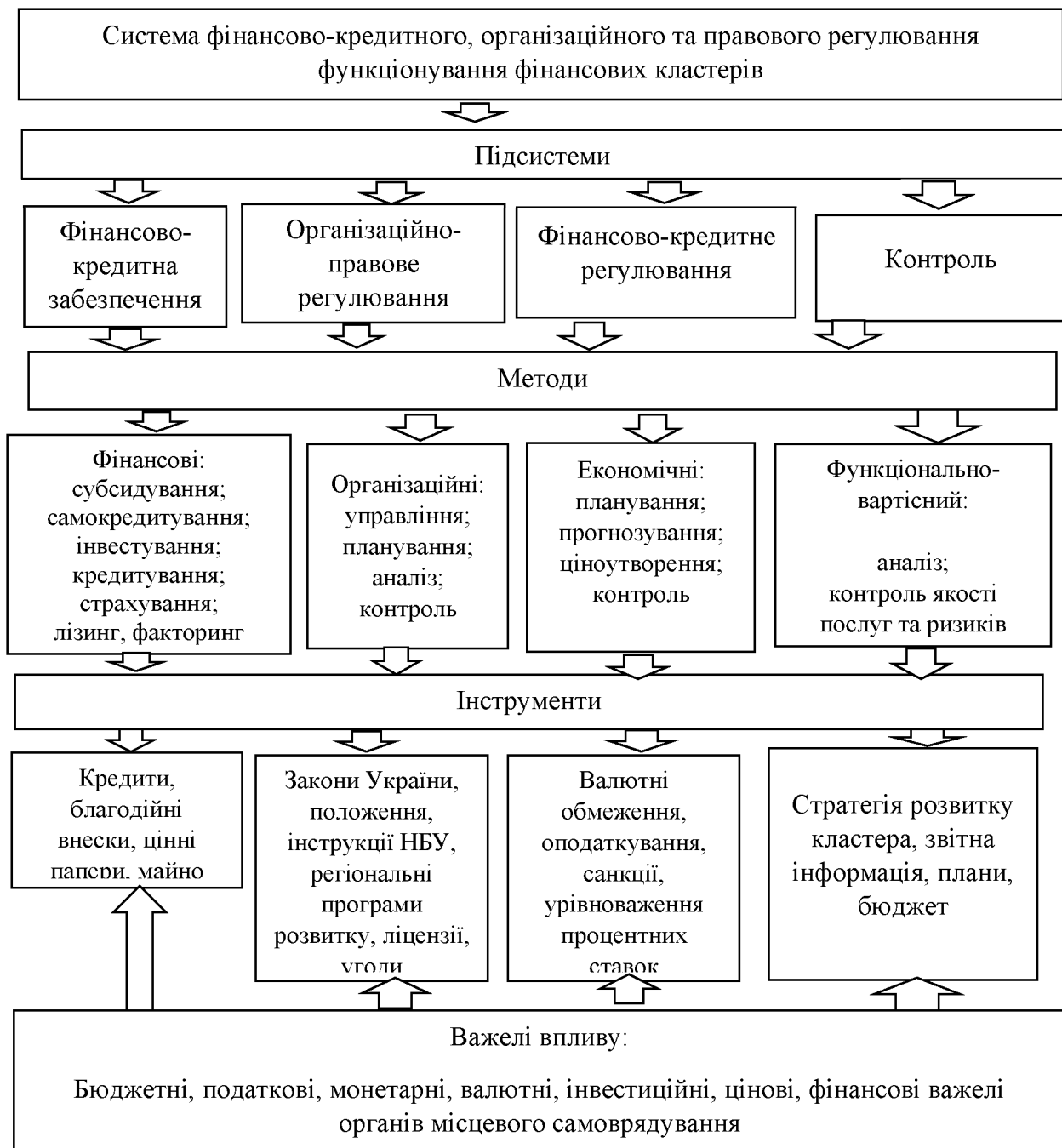

Рис. 8 Система фінансово-кредитного, організаційного та правового регулювання функціонування фінансових кластерів

Джерело: сформовано автором

З нашої точки зору, саме банки повинні бути ініціатором створення таких фінансових кластерів. В інтегрованих структурах кластерного типу поширеною формою кредитування

є взаємне кредитування, що передбачає фінансування операції/ проєкту одного з учасників об'єднання з кредитів, наданих іншими учасниками кластеру. Таке джерело формування фінансового капіталу інтегрованого об'єднання виступає ефективним інструментом оперативного фінансування членів кластеру.

На сьогодні, за участю банківських угруповань у кластери з поєднанням з територіальними громадами, набуває актуальності реалізація програм «зеленого банкінгу». Так, Л. Кучер та співавтори довели, що «...зелений банкінг реалізується двосторонньо: по-перше, як механізм банківського менеджменту, спрямований на зменшення шкоди довкіллю та витрат унаслідок поточної операційної діяльності банків (внутрішній або власний «зелений» банкінг), а по-друге, як механізм надання грошових кредитних ресурсів для стимулювання екологічних проєктів, виробництва «зелених» технологій, екологічних товарів і послуг або для розвитку діяльності зі збереження довкілля» (Кучер Л.Ю., Кучер А.В. та Тріпілець О.В., 2020). Саме другий вид механізму реалізації зеленого банкінгу є складовою частиною економічного механізму екологічного регулювання як потенційний новий механізм вітчизняної екологічної політики і привертає найбільшу увагу як складник «зелених» фінансів» для створення фінансових кластерів.

Прикладом такого банку є державний банк АТ «Укргазбанк», який обрав стратегії реалізації «зеленого банкінгу», яка ґрунтується на таких основних постулатах як:

- ✓ спеціальні відсоткові ставки за еко-кредитами;
- ✓ унікальна методика, розроблена банком у співпраці з Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC), допомагає реалістично оцінити очікувані результати на етапі попереднього розгляду. Це дозволяє за потреби коригувати проєкт для досягнення оптимальних показників окупності та економії енергозатрат;
- ✓ проста й швидка процедура оформлення кредиту;
- ✓ гарантії надійності державного банку;
- ✓ співпраця з акредитованими партнерами дозволяє прискорити узгодження проєкту, таких як LED освітлення; котельне обладнання; енергоефективне обладнання, енергозберігаючі вікна, двері; транспортні засоби; утилізація відходів; еко-партнер-генеральний підрядник; енергоаудит; медична техніка та обладнання (*Офіційний сайт АТ «Укргазбанк», 2024*).

Даний напрям можливо узяти за основу створення фінансового кластеру для підтримки територіальних громад Одеського регіону на базі банків-юридичних осіб, які працюють на території Одещини.

Ефективність використання даних форм можлива за допомогою створення фінансового кластеру у регіоні.

Висновки.

На сучасному етапі розвитку економіки України актуалізується питання щодо нейтралізації диспропорцій у розвитку регіональних ринків банківських послуг, які викликані наявністю на території банків - юридичних осіб, станом економічного розвитку регіону та фінансовими можливостями для стабільного функціонування територіальних громад.

Стабільне функціонування регіональних ринків банківських послуг ускладнюються введенням воєнного стану в Україні, подовженням сплесків пандемії COVID 19, значними руйнуваннями у громадах та критичної інфраструктури. Все це вимагає пошуку альтернативних джерел фінансування для відновлення територій, пошуку дієвих механізмів інвестиційної підтримки соціально-економічного розвитку регіонів. Тому, за потрібне оцінити можливості регіонального ринку банківських послуг щодо формування фінансового кластеру для визначення стратегічних напрямів відновлення та подальшого розвитку територіальних громад.

У роботі надано характеристику каналів фінансової підтримки розвитку територіальних громад на підставі формування системи інвестиційно-кредитного забезпечення, яка являє собою сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку різних джерел фінансових ресурсів, їх залучення і ефективного використання та організаційно-управлінських принципів, методів, форм для впливу на соціально-економічну діяльність територіальних громад.

До основних форм інвестиційно-кредитного забезпечення розвитку територіальних громад віднесено: державна підтримка, банківське кредитування та інвестування.

Доведено, що реалізація запропонованих форм інвестиційно-кредитного забезпечення вимагають впершу чергу розробки певних напрямів щодо фінансової підтримки, яка акумулюється на регіональних ринках банківських послуг. Під час аналізу регіонального ринку банківських послуг Одещини доведено, що такі банки як ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний» та ПАТ «Банк Восток» можуть бути основою для створення фінансового кластеру щодо підтримки територіальних громад Одещини.

Сформовано систему фінансово-кредитного, організаційного та правового регулювання функціонування фінансових кластерів, яка додатково вимагає таких важелів впливу як бюджетних, податкових, монетарних, валютних, інвестиційних, цінових, фінансових важелів органів місцевого самоврядування.

Таким чином можна підвести підсумок. Банки Одещини на сьогодні функціонують у складних соціально-економічних та політичних умовах, спричиненими воєнною агресією РФ. При цьому слід відмітити, що незважаючи на це вони зберігають свої конкурентні позиції, основний вектор якої є підтримка соціально-економічного розвитку регіону та розвиток ринку банківських послуг Одещини.

Подальшого дослідження потребують питання, які пов'язані з новими формами фінансово-інвестиційної підтримки розвитку територіальних громад, а саме: розробка програм консорціумного кредитування; розширення довгострокового та інвестиційного кредитування шляхом запровадження механізмів проєктного фінансування як безрегресного методу фінансування, який інвестує проєкти, заснованих на прогнозованих грошових потоках; розробка концепції державного стимулювання банківського кредитування зруйнованих та пошкоджених територій (громад) та подальшого їх інноваційного розвитку; механізмів інституціонально-інфраструктурної підтримки в системі державно-приватного партнерства, застосування якого дозволяє впливати та забезпечувати збалансований розвиток територій.

References:

- Герасимчук З.В., Гоманюк О.К. Фактори впливу на розвиток регіональних ринків банківських послуг. *Фінансовий простір*. 2015. № 1 (17). С. 92-101.
- Гасій О. В., Соколова А.М., Прохар Н. В. Фактори конкурентного середовища банківському секторові економіки: регіональний аспект. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.5.85.
- Чала В. С. Особливості фінансових інструментів зеленого банківництва на світовому ринку банківських послуг. *Економічний простір*. 2021. № 176. С. 28-36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/176-4>.
- Мураєв Є. Розробка стратегії розумних міст України за збалансованою системою показників в умовах цифрової економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 4. Т. 2. С. 106-109. DOI: 10.31891/2307-5740-2020-284-4(2)-18.
- Польова О. Децентралізація у забезпеченні стійкого економічного та соціального розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-53>.
- Ажажа М., Фурсін О., Венгер О. Зарубіжний досвід регіонального економічного розвитку: інновації, екосистема, місцеве самоврядування. *Humanities Studies*. 2022. Вип. 11 (88). С. 169-182.
- Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т.. Моніторинг соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК*. 2021. №28. С. 24-30 DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2021.28.024>.
- Зарічна Н.З. Механізм фінансово-економічного забезпечення функціонування фінансових кластерів. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 4 (31). С. 106-111. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.31-17>.

Puzyrova P. Concept of management and formation of financial potential of cluster unions. *Management*. 2019. Issue 1 (29). P. 109-119. DOI: 10.30857/2415-3206.2019.1.9.

Popelo O., Butko M., Revko A., Garafonova O., Rasskazov O. Strategy of the formation and development of an innovation agroindustrial cluster of the region in a context of decentralization of the authoritative powers. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2021. № 2 (37). P. 219-230. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3309/3194>.

Децентралізація (2024). Уряд Великої Британії надасть підтримку 10 територіальним громадам у відновленні. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/17618>.

Децентралізація (2023). Міжнародна підтримка. URL: <https://decentralization.gov.ua/donors>.

Центр розвитку «Час змін». Місцеве самоврядування. URL: <https://chaszmin.com.ua/category/mistseve-samovryaduvannya/>.

Центр економічної стратегії. Конструктивний капітал в Україні. URL: <https://ces.org.ua/research-constructive-capital-in-ukraine/>.

Бюджетний кодекс України: Закон України, прийнятий Верховною радою України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

Сенищ П.М., Фугело П.М. Фінансово-бюджетна підтримка соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-89>.

Державний сайт України. Бюджет-2024: у Мінфіні обговорили основні показники бюджету із асоціаціями органів місцевого самоврядування та облдержадміністраціями. URL: <http://surl.li/qwfue>.

Місцеві фінанси. Держбюджет на 2024 рік ухвалено. URL: <https://auc.org.ua/novyna/derzhbyudzheth-na-2024-rik-uhvaleno>.

Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12. 2017 р. № 1088. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1088-2017-%D0%BF#Text>.

Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України, прийнятий Верховно. Радою України від 09.11.2023 р. № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>.

Про затвердження формули розподілу обсягу медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2015-%D0%BF#Text>.

Демченко О.П. Інструментарій фінансової підтримки територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-4>

Коваленко В.В., Кулікова Є.О. Ринок банківських послуг Одещини та його вплив на розвиток територіальних громад. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022. № 9-10 (298-299). С. 70-80. DOI: 10.32680/2409-9260-2022-9-10-298-299-70-80.

Національний банк України. Наглядова статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.

Національний банк України. Грошово-кредитна політика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>.

Національна програма кластерного розвитку до 2027. Концепція. Орієнтири розвитку. Рекомендації. URL: <http://surl.li/qsaii>.

Evropian Claster Collaboration Platform. Evolution of cluster policy in Hungary - 2000-2020. URL: <https://clustercollaboration.eu/news/evolution-cluster-policy-hungary-2000-2020>.